

TÜRKİYE'DE KADIN VE SOSYO-EKONOMİK ANALİZİ*

Ümid Meriç Yazan

Bundan binlerce yıl, önce Hindli bilgeler, «ezelî ve edebî kadın»ı bakın nasıl tanımlıyorlar.

«Tanrı, yaprağın hafifliğini, ceylânın bakışını, güneş ışığının sevincini, sisin göz yaşını aldı. Rüzgârın kararsızlığına tavşanın ürkekliğini ekledi. Onların üzerine kıymetli taşların sertliğini, balın tadını, kaplanın yırtıcılığını, ateşin yakıcılığını kışın soğuşunu, saksığanın gevezeliğini, kumrunun sevgisini kattı. Bütün bunları karıştırdı, eritti, kadın yaptı ve yaptığı kadını erkeğe armağan etti». Tarih tarımcı toplumlarda yüceltilen kadın'ın tüccar toplumlarca aşağılandığını söylüyor. Nitekim Tevrat'ta, Vedalar'da, Homeros'un şiirlerindeki «tanrıça kadın», tüccarlaşan Atina sitesinin bir atasözünde ayaklar altına alınıyor.

«Bir kadının yanında iki kere mutlu olunur» diyor bu Yunan atasözü. «Bir onunla evlendiğiniz gün, bir de onu toprağa verdiğiniz gün».

Evet konumuz kadın : Hazreti Havva'nın asma yapraklarıyla örtülü ürkek kimliğinden Lady Thatcher'in döpiyesli ciddiyetine, taşkolyeli Vilma Çakmaktaş'ın dişi ve sevecen çizgi-film kahramanlığından, gözüne yediği darbe dolayısıyla moraran yüzünden utanarak ev temizlemeğe giden Safranbolu'lu Pakize hanıma kadar kadın yani insan.

Bu geniş konuyu ülkemiz ve devrimizle sınırlamadan önce, bütün zamanlar ve bütün mekânlar için geçerli olan bazı tesbitlerde bulunalım :

* Bu tebliğ Ocak 1995'de Adana'da düzenlenen «Türkiye'de Kadın» paneli için hazırlanmıştır.

1) Zaman içinde kadının sosyo-ekonomik statüsü konusunda tek bir saptama yapmak, genel bir kanuna varmak mümkün olmamaktadır. Çünkü bu statü, siyasi, iktisadi, dinî, kültürel ve sosyo-psikolojik şartlara bağlı olarak zaman içinde farklılıklar göstermektedir.

2) Kadının sosyo-ekonomik statüsü ile, erkeğin sosyo-ekonomik statüsü birbirinden ayrı olarak ele alınmamalıdır. Kadın ve erkek, bu iki farklı varlık, biyolojik hayatta olduğu gibi, sosyal hayatta da birbirini tamamlamaktadır. Otokratik toplumlarda kadının statüsünün her zaman çok düşük olduğu söylenemeyeceği gibi, demokratik toplumlarda da, bu statünün her zaman yüksek olduğu yolunda bir formüle varmak mümkün olmamaktadır.

3) Aynı toplum içinde bile, kadının statüsü ait olduğu toplumsal sınıfa veya gruba bağlı olarak büyük farklılıklar gösterebilmektedir.

Bu durumda tek bir toplumun içinde bile, bir tek değil, çeşitli toplumsal statülerden söz etmek yerinde olacaktır.

1970'de Kopenhag'da Birleşmiş Milletlerin topladığı 2. Dünya Kadın kongresinin çizdiği tabloda, kadınların :

- Dünya nüfusunun yarısını (% 50) temsil ettiklerini,
- İş saatlerinin 3'de 2'sini (% 66) doldurduklarını ve fakat
- Dünya gelirinun ancak 1/10'una,
- Dünya mülkiyetinin % 1'inden daha az bir payına sahip bulduklarını görüyoruz.

Genel olarak dünyada kırsal ve düşük gelirli kentsel kesimlerde kadınların durumu 15 yıl öncesine kıyasla ilerlemek şöyle dursun gerilemiştir.

— Birçok ülkede okuma-yazma bilmeyen kadınların oranı artmıştır. (Dünyadaki 100 milyon eğitimsiz çocuktan 40 milyonu kızdır).

— Yeni teknolojilerin uygulanması ile birlikte birçok kadın iş olanaklarını ve sağlıklarını kaybetmiştir.

— Orta sınıfa mensup kadınların yükselen öğrenim oranına denk işyerleri sağlanamamıştır.

«Kadınların Önlenemeyen Yükselişi»ni kaleme alan karı-koca iki Amerikalı'ya göre¹ bin yıllık bir dönem boyunca kadınlar, baskı ve erkek egemenliği altında yaşadılar. Fakat artık «Tanrıça uyandı» ve erkek egemenliğindeki toplumsal yapı değişmeye başladı. Amaç; toplumsal kurumları eşit değerdeki kadın ve erkeğin birlikte kurdukları ve yaşadıkları bir dünya inşa etmektir. A.B.D.'de kadınlar (Zenci, İspanyol, Asya kökenli) eski konumlarını bırakıp aktifleşmektedirler. Bilgi toplumunda kadın bir yükselme trendi işine girmiş bulunuyor. Çünkü artık,

— Dünyada rekor sayıda kadın aday, politikada yer alıyor.

— Evsiz insanlardan, çevre sağlığına, nüfus kontrolünden uyuşturuculara ve sosyal suçlara kadar birçok çözümsüz sorun için kadın liderler çözüm üretiyorlar.

— En popüler spor dallarında kadınlar etkinlik gösteriyor ve 21. yüzyıl «kadın liderlerin yüzyılı» olacağı benziyor.

Biz bu biri karamsar, öbürü iyimser 2 tablodan sonra konumuzu önce 1990'ların Türkiye'sinde kadının sosyo-ekonomik analizi ile sınırlayacak ve birçok araştırmaya dayanarak bazı genel tesbitlerde bulunacağız. Sonra da geleceğe dönük uygulanabilir bazı somut öneriler üretip üretmeyeceğimiz konusu üzerinde duracağız².

1) Türkiye'de kadınların % 96'sı 30 yaşına kadar evlenmektedirler. Doğurganlık çağının (50 yaş) sonuna gelindiğinde kadınlarımızın sadece % 1'inin hiç evlenmemiş oldukları görülmektedir.

2) Ülkemizde ortalama ilk evlenme yaşı, kadınlar için 19'dur. Ancak ilk evlenme yaşı yerleşim yerlerine, bölgelere ve eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir. Doğu Anadolu bölgesinde yaşayan kadınlar, Batıda yaşayanlara göre yaklaşık 2 yıl daha önce

1 Aburdeene-Naisbitt, Kadınların Önlenemeyen Yükselişi (Megatrends for Women) Forum Yayınları. İstanbul 1992, s. 18.

2 Türkiye'de kadın konusundaki benzer bir sorunsalı konu edinen bir çalışmayı hatırlatalım. «Türk Toplumunda Kadın», deleyen N. Abadan-Unat. SBD. 1972, 1982 (2. baskı).

evlenmektedirler. Hiç eğitimi olmayan kadınlar ile en az orta okul eğitimi olan kadınlar arasında ilk evlenme yaşı bakımından 5 yıllık bir fark bulunmaktadır.

3) Ülkemizde egemen evlenme biçimi görücü usulü olup anlaşarak evlenme daha çok kentsel kültürde görülen ama az rastlanan (% 4.8) bir evlilik türüdür. Kır kesiminde buna kız kaçırma (% 1.3) tekâbül etmekte, bunun da başlıca nedeni olarak başlık parası gösterilmektedir.

4) Halkın % 79'i hem dinî, hem resmi nikâhı yeğlemekte, yalnız resmi nikâhı yeterli bulanlar %18, yalnız dinî nikâhı yeterli bulanlar % 3 oranında bulunmaktadır.

5) Aile içerisindeki ilişkiler ataerkil ağırlıktadır. Büyüklük ve yapı bakımından aile çekirdekleşse de, aile içi ilişkilerde son sözü erkekler söyler. İnsanlar genellikle (% 52) ev ve aile hayatından memnundurlar. Bu uyum daha çok kadınların boyun eğmesi ve sessizliği ile sağlanabilmektedir. Ailede ev işi yükü kadının sırtındadır. (Tümüyle kadında % 29, kadın ağırlıklı % 53, eşit paylaşım % 13). Bu ödünlere rağmen, aileyi ilgilendiren kararlarda kadınlara söz hakkı tanınmamaktadır. Kadın daha çok talep eden, erkek ise seçimi yapan ve uygulayandır.

6) Çekirdek aile egemen biçim olmakla beraber, yardımlaşma, görüşme ve boş zaman faaliyetleri bakımından geniş aile yani akrabalık ilişkileri, insanların en fazla yeğledikleri ilişki biçimidir. Bu ilişkileri sürdüren de daha çok kadınlardır.

7) Yeni gelişen değerler arasında bireyselleşme arayışında kadınlar ön plana çıkmaktadır. «Kadınlar ev işleriyle ilgilenmeli, ülke meselelerini erkeklere bırakmalıdır» görüşü son yıllarda ancak % 40 oranında taraftar toplayacak şekilde gerilemiştir. Kuşkusuz bu henüz bir tutum değişikliğidir ve kent kültüründe etkilidir ama bu tutum değişiklikliğinin, bir süre sonra davranışları etkileyeceğini kestirmek, artık bir iyimserlik sayılmamalıdır.

8) Son 5 yıl içindeki doğumların % 20'si istenmeyen doğumlar olup, % 12'si zamanı açısından plânlanmamış doğumlardır. Türkiye'de evli kadınların % 63'ü gebeliği önleyici bir yöntem kullanmaktadır.

9) En yüksek doğurganlık hızı 20-25 yaş grubundaki kadınlardadır. Doğurganlık hızlarında en yüksek toplam doğurganlık hızı Doğu Anadolu Bölgesinde (kadın başına 4.4), en düşük hız ise Batı Anadolu Bölgesinde (kadın başına 2 doğum) ile karşımıza çıkmaktadır. Doğurganlık kentsel ve kırsal yerleşim yerlerine ve eğitim düzeyine göre de farklılaşmaktadır. Eğitimi olmayan kadınların, en az ilkokul mezunu olan kadınlara göre bir fazla doğum yapacakları hesaplanmıştır³.

Bu genel tesbitlerden sonra Aile-Eğitim-İktisat-Siyaset.... gibi kurumların biolojik bir varlık olan kadını, nasıl toplumsal bir varlık haline getirdiğini inceleyelim. Ancak hemen belirtelim ki ülkemizde kadınların sosyo-ekonomik durumu aslında evrensel bir olgunun Türkiye’de ortaya çıkan görünümüdür. Türk toplumunda cinsler arası asimetri (hane, sınıf ve işgücü piyasalarının sınırlarını aşan) pek çok kültürel pratikle üretilmekte, temsil edilmekte ve yeniden üretilmektedir. Geniş bir karşılaştırmalı perspektiften bakarsak, Türkiye’yi Orta-Doğunun ve Asyanın büyük bir bölümüyle birlikte, erkek soyundan devam eden, saygınlık kalıplarının yaşa dayalı olduğu, kadın ve erkekler için farklı hiyerarşilerin hüküm sürdüğü, cinslerin faaliyet alanlarının ayrıştırıldığı, kadınların toplumsal cinsiyetlerine evlenerek dahil oldukları ailenin büyük ölçüde el koyduğu klâsik ataerkillik tarihsel bölgesi içine yerleştirebiliriz. Elbetteki bu bölgenin içinde yer alan Türkiye’de tarımcı toplumdan, sanayi toplumuna, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçildiği ölçüde ve oranda değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Ancak bu değişikliklerin henüz yeterli belirleyici kitleyi oluşturmaktan uzak olduğunu da işaret etmemiz gerekir.

Şimdi yeniden kurumsallaşma ağına dönelim ve Türkiye’de doğum öncesi erkek çocuğuna mavi, kız çocuğuna pembe giysi hazırlığı ile başlayan sembolik ayrımın oyuncaklarda erkek çocuk için top-tüfek, kompüter, araba; kız çocuk için bebek, mutfak takımı ayrımı ile devam ettiğini gözlemleyelim. (Günümüzde kız çocuklarına salt annelik kimliğini geliştirecek olan bebek-bebekler yerine,

³ Bu veriler 2 temel kaynaktan derlenmiştir. 1-PIAR, Profil, Türkiye 1989, Değerler, Tutumlar, Davranışlar ve 2-Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları, 1993, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü, H.Ü. Nüfus Etüdleri Enstitüsü, Ekim 1994, Ankara.

Batı kadın güzelliğini simgeleyen Barbie bebekler ve onun türevleri hediye edilmektedir. Doğunun çocuk doğuran anne-kadını yerine batının dişi-kadın, salon-kadını kimliği ikame edilmektedir.) Aile içinde başlayan bu sessiz-eğitim, çocuğun ilköğretim sürecine başlamasıyla pekiştirilir. Eğitim kurumu toplumun diğer dinamikleri tarafından belirlenen, yani otonomisi sınırı olan bir kurumdur. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki alfabelerde önce, 1930'larda şalvarlı, başörtülü ve uzun örtülü saçlarıyla resmedilen kadın, 1935-40 alfabelerinde kısa saçlı, giysileri kısa kollu, dik duruşlu, kendinden emin bir çalışan kadın imajına yerini bırakmıştır. 1950'den sonra «Her mahalleye bir milyoner» yetiştiren zihniyet, kentli kadını evin içine çekmiştir. İlkokul kitaplarında mutfakta önlükle ev temizleyen, çocuk ve hasta bakan, misafir ağırlayan silik bir anne imajı verilmiştir. Erkek ise 1940'larda fötr şapkalı, sonraları fötr şapkasız ama hep takım elbiseli kıyafetle resmedilmektedir. Bu sokaktaki çiftin konumu⁴. Ev içinde ise hiçbir işe karışmadan gazete okuyan bir baba ve ömrünün çilesini yün örmekle dolduran bir ev kadını karşımıza çıkmaktadır (1995'ler Türkiye'sinde moda olan Mustafa Sandal'ın «Bu kız beni görmeli, bana kazak örmeli» parçasının, tekstilde dünya piyasalarında kendini kanıtlayan Türkiye'de, delikanlılarımızın bilinç altındaki kadın kimliğine ışık tutmasının yanısıra, genç kızlarımızın da nasıl bir kadın kimliğine hazır olmaları gerektiği konusunda verdiği mesaj açısından ilginç olduğunu düşünüyoruz).

Babanın para kazandığı, annenin alışverişe gittiği bu ilk öğretim sürecinde kızların oranı % 47, erkeklerin oranı ise % 53'dür. Ayrıca 1995'ler Türkiye'sinde ilkokul çağındaki kızların % 10'unun okuma-yazma imkânından mahrum olduğunu hatırlatalım⁵. Türkiye genelinde şehirlerden köylere, Batıdan Doğu ve Güneydoğuya doğru gidildikçe, kızların okula gönderilme oranı azalmaktadır. Hemen benzer durum, elde yeterli istatistiki bilgi olmamasına karşılık, büyük şehirlerin etrafında hızla genişleyen gecekondu bölgelerinde gözlenmektedir. Sabahtan akşama, akşamdan sabaha

4 F. Helvacıoğlu, 1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik, Master tezi, İstanbul, 1994, s. 65-66.

5 A. Oktay-C. Öztürk; Türkiye'de Kızların Eğitimi; Eğitimde Arayışlar Sempozyumu, Bildiri Metni, İstanbul-1991, s. 48-49.

kadar yapılacak işlerle dolu evde kendisi dışında herkesin rahatı için seve çalışan kadın kimliği, ortaokul yıllarında da pekiştirilmektedir⁶. Bir kısmı prestiji düşük, emek-yoğun, az gelir getiren meslek liselerine kanalizasyon olan kız öğrencilerin, üniversiteye geldiklerinde erkek öğrencilere oranı 1'e 2'dir.

Mesleki uzmanlaşma açısından Türkiye'de geleneksel kadın meslekleri kabul edilen alanlarda, kız öğrenciler yoğunlaşmaktadır. Edebiyat fakültelerinde % 72, mimarlıkta % 46, eczacılıkta % 60 olan kız öğrenci oranı, çok gelir getiren, prestiji yüksek, bilgi-yoğun, üretime ve yönetime yönelik yani erkek meslekleri kabul edilen mesleklerin eğitimini veren Fakültelerde hızla azalmaktadır. Kız öğrencilerin oranı Elektrik Mühendisliğinde % 13'e, Makina Mühendisliğinde % 17'ye Uçak ve Uzay Bilimlerinde % 16'ya düşmektedir⁷. Ayrıca eğitim içi başarı ile eğitim sonrası varılan konular kadın ve erkek için farklılık göstermektedir. Söz, nişan, evlenme, çocuk sahibi olma, ikinci çocuk sahibi olma aşamalarının her birinde eğitilmiş kadına iş hayatının basamaklarında geri adım atma zorunluluğu gelmektedir. Biyolojik bir realite olan anneliğin, toplumsal bir realite olan iş hayatı ile nasıl bağdaştırılacağı, kadının şartları mutlaka çalışmasını gerektiriyorsa, yani o bir «anne olma lüksüne» sahip değilse ve erkek evin ekmeğini klâsik standartlara uygun olarak getiremiyorsa, kadının ne zaman, nasıl, ne gibi şartlar altında, işe ara vereceği ve yeniden çalışmaya başlayabileceği işverenlerle-plânlamacıları en çok rahatsız eden, annelerle çocukları da en çok üzen toplumsal sorunların başında yer almaktadır.

Meğer ki o kadın bir köylü kadın ola! Zira Türkiye'de çalışan her 100 kadından 85'i köylerde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Oysa tarım-dışı sektörlerde faal nüfusun yapısı şöyledir : Sanayi sektöründe her 100 kişiden sadece 14'ü, hizmetler sektöründe ise her 100 kişiden sadece 11'i kadındır⁸. AT Ülkelerinde ise, kadınların % 35'i ücretsiz işçidir. % 23'ü Sanayi sektöründe, % 46'sı hizmetler sektöründe çalışmaktadır.

6 Helvacıoğlu, a.g.e., s. 53.

7 1989-90 Öğrenim Yılı Yüksek Öğrenim İstatistikleri, ÖYSM, 1990-93, Ankara.

8 Y. Ecevit, Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri, Şirin Tekeli, Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim 1993, s. 119.

Ülkemizde tarım sektöründe kadın işgücü 1955'lerde % 95 idi. Tarım sektöründeki azalışa karşılık, kadın-ışgücü sanayi ve hizmetler sektöründe artmaktadır. Bunun nedeni ise kentlerde yaşayan kadınların aile gelirine katkıda bulunma ihtiyacının artması, hizmet sektöründe kadınların yapabileceği işlerin sayısındaki artış, çocuk bakımı ile ilgili hizmetlerin kısmen de olsa gelişmesidir.

Ülkemizde ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel alandaki değişmelere paralel olarak kısmi-çalışma (parttime), çağrı üzerine çalışma, işin paylaşılması, ödünç iş ilişkisi ile çalışma ve esnek çalışma gibi yeni çalışma şekilleri artan boyutlarda uygulanmağa başlanmıştır. Ancak ülkemizin sanayileşmede en başarılı olduğu 1964-73'ün arkasından, özellikle 87'lerde gelen ihracat ve iç piyasa sahalarında tıkanıklık dönemi vasıfsız ve yeri kolay doldurabilen kadın işçilerin işten çıkarılmasına yol açmıştır. Kadınların ailenin temel geçindiricileri olmayıp, babaları ve kocaları tarafından geçindirilen kişiler oldukları türünden ataerkil ideolojiler de, onların işten çıkarılmalarında önemli bir etken olmaktadır.

Sanayide süregelen durgunluğun kadın iş-gücü açısından 2. bir sonucu ucuz işçiliğin egemen olduğu fason üretimin artışıdır. Bu tarımdaki ücretsiz aile işgücünün kent yaşamında, bundan çok uzak olmayan, yeni bir biçime dönüşmesidir.

Türkiye'de işveren ve kendi hesabına çalışan kadınların sayıları son derece azdır ve son 30 yılda anlamlı bir değişme göstermemiştir¹⁰. Özellikle orta eğitim düzeyinde kalmış kadınlar kentlerde çoğunlukla ev kadını olmağa devam ediyorlar. Kadınların üretime katılmalarının belki de en yaygın biçimi, evde hazırladıkları gıda maddeleridir. Yiyeceklerin, kent evlerinde bile halâ % 33 oranında üretilir olması, ekonomik koşulların çoğunluk için ne denli zor olduğunun bir görtergesidir.

Türkiye'de bir yandan çarpık gelişmiş, kendine göre gelişmiş bir kapitalizm, öte yandan erkek-egemen ideolojinin yarattığı değerler sistemi, kadınların sosyo-ekonomik statüleri ile üretime ka-

9 M. Aykaç, Kadın İş-gücü ve İstihdamı, Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Aile Sempozyumu, Marmara Üniversitesi, 1991, s. 33 ve 41.

10 F. Özbay, Kadınların Ev İşi ve Ev-dışı Uğraşlarındaki Değişme, Tekeli, a.g.e., s. 134.

tılmaları arasında kurulabilecek olan köprüleri sürekli olarak yıkmaktadır. Kadınlar toplumsal statülerini yeni bir ekonomik statü ile sağlamlaştırılmayınca bu sefer geleneksel statülerine sığınmışlar, yani ailenin toplumsal statüsü ile kendilerini özdeşleştirmeğe başlamışlardır. Aile üyelerinin her birinin statü yükselmesi ya da düşmesi onlara sosyal hareketlilik içinde oldukları sanısını verir. Bu yüzden uğraş konularını, ailenin özellikle erkek üyelerinin statüsünü arttırmaya ve çocuklarını iyi bir eğitimden geçirecek sınıf atlatmaya yöneltirler¹¹. İktisadî hayatta kadınının yerine rakamlarla bakarsak : Ülkemizde kadınların % 83.4'ü kendini ev-kadını kabul ediyor. % 15,5 para kazanmak için iş yapıyor, emekli olan ise % 1.1¹².

Buna rağmen Türkiye'de her beş doktordan birinin ve her dört avukattan birinin kadın olduğunu belirterek, siyaset kurumuna geçelim.

Kadınların yöneticiden çok yönetilen olmaları en kristalleşmiş bir biçimde siyasal mücadelede ortaya çıkmaktadır.

Şirin Tekeli'nin bir gözlemine göre : «Türkiye'de kadının politikada başarısı erkekleşmesinden geçer». Oysa Türkiye'de yeni kentleşmiş standart genç kızların rüyâsı, Orhan Veli'nin Altındağ şiirinde ifade edildiği gibi «hanım hanımcık» olmaktadır.

Biri bir koca görür rüyâsında,
Yüz lira maaşlı kibar bir adam.
Evlenir şehire taşınırlar,
Mektuplar gelir adreslerine.
Şenyuva apartmanı, bodrum katı,
Kutu gibi bir dairede otururlar.
Ne çamaşıra gidilir artık, ne cam silmeye,
Bulaşıkça kendi bulaşıkları.
Çocukları olur nur topu gibi,
Elden düşme bir araba satın alınır.
Kızılay bahçesine gidilir sabahları,
Kumda oynasın diye küçük Yılmaz,
Kibar çocukları gibi.

11 Özbay, a.g.e., s. 156.

12 Ailede Çocuk Eğitimi, Ankara, 1995 (Aralık 92-93 Kurultayı) s. 40.

Tekeli'nin hükmü belki yalnız Türkiye içinde değil, bütün erkek-egemen toplumlar için geçerlidir. Nitekim bir Alman kadın araştırmacı, kadınların siyasi hayata girmesinin karşısındaki zorlukları şu şekilde sıralamaktadır :

1) Kadın politikacı bir kariyer sahibi olmalıdır. Bir işi başa-rabileceğini göstermesi gerekir. Ama kariyerine kendini çok fazla da kaptırmamalıdır. Kaptırırsa gerçek bir kadın olmaktan çıkar.

2) Ortalama bir erkek rakibinden çok daha bilgili ve yetenekli olmalıdır. Ama bunu göstermesi de sakıncalı olur.

3) Kuşkusuz evli olmalıdır. Çünkü kocası olmazsa politikaya bir erkek elde edemediği için girdiği düşünülür.

4) Ama evli ise o zaman ne diye kocasına bakmakla yetinmez de politikaya girer denir. Çünkü aslolan kocanın politikayla uğraş-masıdır.

5) Çocuğu da olmalıdır, hatta tercihen birkaç tane olmalıdır. Çocuğu olmazsa politikaya, kendini adayacağı çocukları olmadığı için girdiği düşünülür. Ama eğer çocukları varsa, politikada işi nedir? Neden kendisini çocuklarına vakfetmez? Demek ki kötü bir anadır. Eğer kötü anaysa nasıl iyi bir politikacı olması bekle-nebilir? diye düşünülür¹³.

Kaldı ki; hemen hiç bir toplumda kadın siyasal bakımından «reşit» konuma erişmiş olarak değerlendirilmemektedir, ne 1789 idealini gerçekleştirdiklerini savunan toplumlarda, ne de XXI. yüzyılın bir kadın yüzyılı olacağını savunanların Amerika'sında. Bazı ülkelerde 200 yıldır, diğerlerinde yarım yüzyıldır süren mü-cadele, kadını bağımlılıktan kurtaramamış, kadın kendinden ken-disi sorumlu olan yani kendi hayatını belirleyecek olan politik kararları kendisi alan insan haline gelememiştir. İnsanlığın tarihi erkekliğin tarihidir hâlâ.

Toplumdaki yaygın otorite ilişkilerine göre aile reisine ve evin ekmeğini kazanan erkeğe «tabi» durumda olması gereken kadının başkalarını bağlayan kararları alan yönetici durumuna gelmesi, toplumun yaygın otorite kalıbının çiğnenmesi, aşılması demektir.

13 I. Somerkorn, *Woman's Careers, Experience from East and West Ger-many*, PEP, London 1970, s. 44.

Şu anda TBMM'nin sadece yüzde biri kadındır. Türkiye'de partilere üye olan, hele partilerin yönetim kademelerinde faaliyet gösteren kadın sayısı çok azdır. Genel başkanlığını bir kadının, Behice Boran'ın yürüttüğü Türkiye İşçi Partisi'nden, Başbakan Sayın Tansu Çiller'in genel başkanı bulunduğu DYP'ye kadar, geçen zaman bu tesbiti değiştirmemiştir. Çünkü toplum genelinde düşünürsek, kadınların siyasete bireysel katılımı üzerine (genel olarak vatandaşlık görevleri arasında sayılan oy verme gibi) doğrudan kontrol getirmeyen erkekler, onların siyasete toplumsal katılımı (bir siyasi partiye üye olmak, parti teşkilatında görev almak gibi) üzerine sıkı bir denetim kurmaktadırlar¹⁴.

Bu durumda Türkiye'de bu kadar ters şartlara rağmen, bazı kadınların politikacı olmaları, olmamalarından daha şaşırtıcıdır.

Peki kapitalist toplumlarda sürüp giden, kadınların politika-dışı kalma eğilimleri, bir dönemin sosyalist toplumlarında kırılabilmiş midir? Hayır. Kadınlar oralarda da resmi ideolojiye rağmen, ev işi ve çocuğun yetiştirilmesinden birinci derecede kendilerini sorumlu tutagelmektedirler¹⁵.

Son olarak aile-içi iletişimin yerini, iletişim aracı ile iletişime bıraktığı günümüz dünyasında, medyadaki kadını konumuza dahil etmek istiyoruz.

Türkiye'de 1980'lerde liberal ekonomi politikalarının uygulanmaya konmasıyla, basında yeni pazar arayışları başladı : Kadınca, Kadın, Elele, Kapris, Marie-Claire gibi aylık kadın dergileri ve simetriği olan erkek dergileri. 1988 yılında yapılan bir araştırmaya göre kapağında kadın fotoğrafı kullanan dergi (bu tesbit Nokta veya Aktüel gibi belli bir seviyesi olan dergiler için de geçerlidir) satışlarını % 30-40 oranında arttırmaktadır. Kadınlarla ilgili olarak TV'deki ilk özel program 1984'de hazırlanan «Hanımlar Sizin için»'dir. Bu program ailenin Türk toplumunun temeli ve vazgeçilmez unsuru olduğunu vurgulayan bir programdı. Devletçi feminizmin burjuva feminizmine dönüştürüldüğü özel TV kanalları da kadın konusunu gündemlerine almışlardır. Ancak «cins-i latif» ile ilgili

14 A. Güneş-Ayata, Türkiye'de Kadının Siyasete Katılımı : Tekeli, a.g.e., 1993, s. 312.

15 Şirin Tekeli, Kadınlar ve Siyasal-Toplumsal Hayat, Birikim s. 362.

olarak toplumsal belleğe damgasını asıl basan sektör, TV reklâmçılığıdır. Mesajlarını kadın cinselliğine ilişkin kodlar çerçevesinde kurulan reklâmçılık sektörü kadını pasif, kolayca el konulabilir, parçalarına ayrılıp çeşitli amaçlar için kullanılabilir, seyirlik bir cinsel haz objesi haline getirmiştir. Bu cinselliklerinin dışında herhangi bir kimliği bulunmayan kadın imgesinin öbür ucunda ise, batı egemenliğindeki evrensel medya kodlarına uygun olmayan başörtülü kimliği ile müslüman spiker kız imajı yer almaktadır.

Günümüz Türkiye'sinde medyada kadın çeşit çeşit kılıflara sokulup üzerinde sayısız anlamlar üretilen kimliksiz bir varlık halindedir. Margarin reklâmlarında özenli anne, deterjan reklâmlarında titiz ev kadını, banka reklâmlarında güler yüzlü memure, modern ev araç-gereçlerinde çağdaş iş bilir kadın, motor yağı reklâmlarında akıcı bir malzeme, araba reklâmlarında aracın erkeksi çekiciliğinin büyümesine kapılmış dişi, kısacası her durumda kullanıma hazır, kendisine her türlü anlamın atfedilebileceği esnek bir malzeme, bir macundur kadın. Dolayısıyla Türkiye'de kadınlar kendi kimliklerini oluşturabilmek ,ona sahip çıkabilmek için ciddi bir mücadele vermek durumundadır¹⁶.

S O N U Ç

Mauss, cins ayrımının toplumları kuşkuya yer vermeyecek ölçüde damgalanmış temel bir bölünme olduğunu, sosyolojinin bu noktada olması gereken yerin çok gerisinde kaldığını, o güne kadar yalnızca erkeklerin sosyolojisinin yapıldığını, ama kadınların ya da en azından iki cinsin sosyolojisinin yapılmadığını söyler (Essais de Sociologie). Moscovici de «Doğa Karşısı Toplum» adlı eserinde Mauss'un kitabını kaleme aldığı tarihten bu yana değişen pek birşey olmadığını, kadınların hâlâ keşfedilmemiş bir kıta olarak kaldıklarını, sosyal gerçeklikte ortaya çıkıp, kuramda kaybolduklarını belirtir¹⁷.

Ülkemizde kadının sosyo-ekonomik durumunun iyileştirilmesi için ne yapılmalıdır sorusuna cevap ararken baştaki genel tespiti-

16 A. Saktanber, Türkiye'de ve Dünyada Kadın, Tekeli a.g.e., 1993. s. 232.

17 Zikreden, Cemal Bali Akal, Siyasi İktidarın Cinsiyeti, İmge, 1994, s. 154;

mizi, bir kere daha hatırlatmak isteriz : Aynı toplumun içinde bile kadının statüsü ait olduğu, toplumsal sınıfa veya gruba bağlı olarak büyük farklılıklar göstermektedir. Karmaşık toplum yapımız içindeki kadının karmaşık statüsünü masallardaki sihirli-değnekle bir anda değiştirmemiz elbetteki mümkün değil. Sinderellamızı «evcil köle» konumundan kurtarıp «beyaz atlı prensi»yle evlendirmeyi sonraya bırakıyoruz. Çünkü problemimizin çözülmesi için «elmanın öteki yarısı»nı yani erkek kimliklerini sorgulamak gerekiyor. Dolayısıyla Türkiye’de erkeklik ve kadınlık kimliklerinin nasıl oluşturulduğu sorunsalının cevabını almadan ve iki cinsi insan ortak paydasında birleştirmeden kadının konumunun nasıl daha ileriye götürüleceği sorusunun cevabını bulmamız mümkün değildir.